

שיעור בענין

הדלקת נרות חנוכה בשמן זית למאור

מאת מורנו

הגאון רבי אלעזר זאב רו שליט"א

בעל שו"ת "מציון אורה" ושא"ס

יו"ל ע"י מכון "מתן תורה"

ערב חנוכה תשע"א

הדפסה שניה חנוכה תשע"ה

- קובץ ב' -

השיעור הקבוע

בנושאים אקטואליים בחושן משפט

מידי יום ראשון בשעה 16:45 - בבית הכנסת מוסאיף

להאזנה:

קול הלשון 03-6171068 שלוחה 20

לקבלת הגליון בדוא"ל:

dvartora1@gmail.com

©

לתגובות, ולהזמנת ספרי מורנו הרב שליט"א:

מוסדות "מתן תורה"

ת.ד. 57124 ירושלים

דוא"ל: matantor@gmail.com

לתיאום שיעורים ברחבי הארץ: 02-970-9118 בשעות הערב

עיצוב והפקה: ספרגראף 052-764-7844

sefergraf@gmail.com

הדלקת נר חנוכה בשמן שאינו ראוי לאכילה

שאלה. שמן זית המשווק כהיום "להדלקה – ולא לאכילה" מחמת גובה ה"חומציות" שלו. האם ראוי שלא להדליק ממנו נר חנוכה.

מצוה מן המובחר ב"שמן זית"

תשובה: א. בודאי מצוה מן המובחר להדליק נר חנוכה ב"שמן זית" אמיתי ולא בשעוה, וכמ"ש הרמ"א בשו"ע (סימן תרעג). מיהו המדליק בכל סוג שמן, יוצא ידי חובה. וכן בנרות שעוה ודומיהן, ג"כ יוצאין ידי חובה. ולכן, גם שמן שאינו מיועד אלא 'למאור ולא לאכילה' וכמו שמודפס על תוית הבקבוק, לכאורה יוצאין בו ידי חובת ההדלקה "בחנוכה" וכן "לנר שבת". אכן "מצוה מן המובחר" ב'שמן זית' דוקא. ומי שאין מדליק בשמן זית זך אינו מן המובחר. וכן מנהג ישראל כהיום להדליק בשמן זית. [והנה מרן השו"ע לא כתב בהלכות חנוכה שמצוה להדליק בשמן זית. אבל רק בהלכות שבת (סימן רסד) כתב כן בהדיא. ויש לעיין מדוע].

"הקריבהו נא לפחתך" במקדש ומזבח

ב. אכן, הנה מצאנו דיש פיסול "הקריבהו נא לפחתך" (מלאכי א). והוא שהנביא היה מוכיחם בשם ה' שמביאין קרבן מגונה: האם כשתקריבו מהם לפחה שהוא שר חשוב, היה לו רצון בכך או נושא לך פנים!?! ולמה תקריבו כן לפני? ויתכן שלפ"ז אין ראוי להדליק בשמן הנ"ל. דהנה בגמרא מנחות (דף טז): בעי רמי בר חמא, חיטין שבגללי בקר ושעורין שבגללי בהמה, מהו. למאי, אילימא לטמוי טומאת אוכלין, תנינא, חיטין שברעי בקר ושעורין שבגללי בהמה, חישב עליהן לאכילה אין מטמא טומאת אוכלין, לקטו לאכילה מטמא טומאת אוכלין. אלא למנחות, פשיטא דלא, "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך"?!. הנה מבואר דלמנחות איכא איסור מצד "הקריבהו" כיון שאינם ניתנין לדבר כבוד. וע"ע שם (במנחות סד). בפירוש רש"י שהקרבן בהמה כחושה (ביחס לשמנה) איכא משום הקריבהו נא לפחתך וגו'. והנה עוד כתב רש"י בחולין (דף כג.) ובזבחים (דף לה: וסח: ד"מחוסר אבר" שפסול להקרבה, היינו משום "הקריבהו" וגו'. גם בסוטה (דף יד:) קאמר דאע"פ שכלי שרת (בבית המקדש) של עץ רבי יוסי מכשיר, הני מילי בחשובין אבל "כפיפה מיצרית" (העשוי מנצרי דקל) פסול לדידיה משום "הקריבהו נא לפחתך". (ואע"פ דאנן קיי"ל כרבי דפליג על רבי יוסי ופוסל כלי שרת של עץ. התם משום דיליף מקראי (ע' סוכה נ: ומנחות כח:), אבל לא משום "הקריבהו", כי מ"מ חשובין הן.

הדלקה בשמן שאינו ראוי לאכילה

גם בסוכה (דף מח:): שנינו ד"מים ויין המגולין פסולין לגבי מזבח". ופירשה הגמרא (שם דף נ.) דאע"פ שאפשר להעבירו במסנת כמו שטובר רבי נחמיה ואין ארס נחש, מ"מ פסולין משום "הקריבהו נא לפחתך". והנה הגם דת"ק פליג על ר' נחמיה וטובר דאין מועיל כי הארס עובר גם דרך המסנת, ולדידיה לכאורה אילו הוה אפשר לסנן לא הוה פסלינן משום הקריבהו. א"כ לית לן לחוש משום הקריבהו וקיי"ל כת"ק (עיין רמב"ם פ"א מהלכות שמירת הנפש הי"ד). מ"מ י"ל דבהא כו"ע לא פליגי דאיכא משום הקריבהו. ואולם רש"י פירש במשנה (סוכה מח:): דטעם פיסולן משום "חסר השיעור". והתוספות (שם) העירו על דבריו דזה יתכן לפי ההוה אמינא דמקשה (בדף נ.) ולעביר במסנת. אבל למסקנא מפרשינן משום הקריבהו. עכ"ד. ואכמ"ל בדבריהם.

"הקריבהו" בענין יין לקידוש היום

ג. עוד איתא בגמרא בבא בתרא (דף צז:): אמר רב זוטרא בא טוביא אמר רב אין אומרים "קידוש היום" אלא על היין הראוי לינסך ע"ג המזבח וכו'. למיעוטי מאי, אי למעוטי מגולה (שמא שתה נחש) סכנה הוא (ואפילו בלא קידוש אסור לשתותו. רשב"ם). ומסיק, אלא למיעוטי שריחו רע. ואיבעית אימא לעולם למיעוטי מגולה, ואע"ג דעבריה במסנת כרבי נחמיה, אפילו הכי הקריבהו נא לפחתך וגו'. ופירשב"ם דעבריה במסנת, דמותר בשתיה כרבי נחמיה. הקריבהו נא, גבי חולה כתיב אלמא כל דבר מגונה אסור לקרבן. עכ"ל. הרי דיין מגולה פסול משום הקריבהו.

ד. וראיתי להתוספות בזבחים (סח:): שהקשו על רש"י שפירש שמחוסר אבר משום הקריבהו, דאינו, אלא משום דכתיב "מן העוף" כמ"ש בגמרא בקידושין (כד:). וכן הקשו בחולין (כג.). וליישב דברי רש"י, נראה בס"ד דרש"י מודה דאם נחטטה עינה פסולה מקרא ד"מן העוף", אבל כשניסמית ועדיין "לא חטטה", בזה אין פוסלו אלא משום הקריבהו נא. (אע"ג דק"ק, כי רש"י קראה מחוסר אבר. מ"מ י"ל). וע' בתוספות פ"ק דחולין (דף ג.), ויש לפלפל בב' תירוצייהם. ואכמ"ל.

מום שאין גלוי מטעם "הקריבהו". ומדאורייתא או מדרבנן

ה. וז"ל הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח (פ"ב ה"י): "בהמה שנוול בה אחת מן הטרפיות האוסרות אותה באכילה, אסורה לגבי המזבח הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך". עכ"ל. ומדברי הרמב"ם הללו מתבאר דהקריבהו, לא רק בדבר מאוס אלא אפילו בדבר האסור אע"פ שאינו מאוס. וצ"ע בשדי חמד (מערכת ה אות קי ד"ה ובספר).

אם יין מגולה ו'ריחו רע' פסולין משום "הקריבהו"

ז. והנה הפוסקים פסקו ג"כ להלכה דיין ש'ריחו רע' ויין 'מגולה' פסול לקידוש היום. וכמ"ש הרי"ף בערבי פסחים (דף כב: בספר), והרמב"ם בהלכות שבת (פכ"ט

הי"ד), והרא"ש (בבבא בתרא שם פ"ו סימן י), וכן פסק הטור (א"ח סי רעב). וכ"פ השו"ע (שם) וז"ל: "אין מקדשין על יין שריחו רע אע"ג דריחיה וטעמיה חמרא. ולא על יין מגולה אפילו האינדא דלא קפדינן אגילוי". עכ"ל. [וכתב הג"ר יצחק טייב בספר ערך השלחן (סימן ערב) דה"ה לענין "הבדלה". וכ"כ כה"ח (שם אותיות ו ח). ומ"ש בשם ברכי יוסף לא מצאתיו]. והנה הרמב"ם בהלכות שבת (שם) לא הזכיר טעם הקריבהו רק כתב הדין. וגם השו"ע סתם בזה. אכן הרי"ף והרא"ש הנ"ל העתיקו דברי הגמרא כאשר לפנינו שנזכר בו הקריבהו. גם המג"א (א"ח סימן רעב) הזכיר טעם הקריבהו. וע"ע בטו"ז (ס"ק ב). וכתב במחצית השקל דהמג"א קאי גם על יין שריחו רע שהוא מטעם הקריבהו.

אכן, אין הכרח גמור ד"הקריבהו" קאי גם על "יין שריחו רע". דאיכא למימר דקאי רק על יין מגולה. ע"ש בלשונם. [ויש להעיר בכאן ואכמ"ל]. [וע' בספר פתח הדביר (סימן רעב) דנשא ונתן בענין דבר שנאסר מצד ריח, ותיקנו עד שעבר, האם כשר. והעלה דכשר. ע"ש. והובא בשדי חמד (מע' ב אות קי. ד"ה וכתב)].

להדליק בשמן ש'ריחו רע'

ה. ומצאתי להגאון ר' יוסף תאומים בעל פרי מגדים בחידושיו "ראש יוסף" עמ"ס שבת (דף כא.) שכתב גבי הדלקת "נרות חנוכה", בזה"ל: "ועיטרן שריחו רע נמי הקריבהו לפחתך". עכ"ל. נראה שפוסל בשמן שריחו רע מטעם הקריבהו. וצריך ביאור דזאת מצינו ביין שבא לשתייה. ועוד דהא בנרות שבת לא פסלוהו מטעם זה. וא"כ מנא ליה דלנרות חנוכה יפסול. [וגם מהא דסוכה (יב) שאין מסככין בשווצרי שריחו רע הוי מטעם שביק ונפיק וכו' ולא מטעם הקריבהו. ובר"ן וריטב"א (שם) כתבו דה"ה לדפנות. ועיין ערוך לנר (יב): דהפוסקים האחרים מתיירים בדפנות. ע"ש. והרי דליכא הקריבהו וכו' בכה"ג]. ויש ליישב דחז"ל (שבת כה:): עדיפא וחמירא נקטו "שמא יניחנו ויצא" ויש "חובה" להדליק נר שבת. ולכן לא הוצרכו להזכיר מטעם הקריבהו. עוד י"ל דנקטו שמא יניחנו ויצא והדלקה חובה, שנפ"מ ליו"ט שאינו חובה. וכמ"ש בראש יוסף בעצמו שם (דף כד. בדף לט. בספר). אכן ק"ק דא"כ הו"ל להפוסקים לכתוב שאין להדליק בעטרן. וראה ראיתי להגאון ר"י עפשטיין בספר ערוך השלחן (סימן תערג אות ג) שכתב: יראה לי דאע"ג דסתמא אמרו שמנים ופתילות שאין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה, לאו כללא הוא. וכו'. והיינו דאין מדליקין בשבת בדבר ש'ריחו רע" דחיישינן "שמא יניחנו ויצא" כמ"ש (סימן רסד), ו"פשיטא שגם בחנוכה אין מדליקין" מהאי טעמא, ועיקר פרסומי ניסא היא הראיה בהנרות וכו'. עכ"ל. (ע"ש שאוסר גם ב'ריחו טוב' שמא יסתפק ממנו). וצריך ביאור, דהא כל כהא הו"ל לחז"ל ולהפוסקים לכותבו!. וגם מדברי הרב ראש יוסף נראה דאין חשש בחנוכה 'שמא יצא' (רק חשש מטעם 'הקריבהו'). ואע"פ שה'ראיה' בנרות 'מצוה', מ"מ ראה אותם קצת. ועוד, דה'ראיה' אינה כל כך מעכבת. (מיהו י"א שלא ילך משם מיד. ע' שו"ת

הדלקה בשמן שאינו ראוי לאכילה

שב יעקב (סימן כב), ומקור חיים (סימן תרעב), ושו"ת תורה לשמה (סימן קפו) ובאחרונים. ואכמ"ל. ועוד, מ"מ בדיעבד אפשר יודו דיצא. וצ"ע. ועוד, דהא ההדלקה עיקרה היתה על פתחו מבחוץ. היינו או פתח הבית כשיטת רש"י (שבת כא:). או על פתח החצר כשיטת התוספות (שם). וכ"פ השו"ע (סי' תרעא). ומה שייך שמא "יניחנו ויצא", בחוץ.

עכ"פ מדברי שניהם יוצא ד"שמן שריחו רע" אין מדליקין בו בחנוכה אלא שחלוקים בטעמם. ואולי אע"פ שלכאורה הרב ראש יוסף נתכוין להלכה. מ"מ יתכן כתב זאת אליבא דמאן דאמר שמנים ופתילות שאין מדליקין בשבת "אין מדליקין" בחנוכה. וצ"ע. ועיין לקמן במסקנות. [ודע, שדוקא "יין מגולה" שייך החומרא. אך בשמן אין דין גילוי עיין בגמרא (חולין דף מט:). ובטור יו"ד (סימן קטז) ובבית יוסף שם. ולכן שמן מגולה אין חשש כלל].

"הקריבהו" בלולב יבש ואתרוג שאכלו ממונו עכברים

ט. והנה בסוכה (דף כט:). שנינו, לולב הגזול והיבש פסול. ובגמרא (שם) פסיק ותני (דפסול), לא שנא ביו"ט ראשון ולא שנא ביו"ט שני. בשלמא יבש, הדר בעינן וליכא. וכתב שם רבינו זרחיה הלוי (הרז"ה, במאור הקטן): קא פסיק וכו' אע"ג דכי כתיב קרא ביום הראשון כתיב. כיון שיבש, איכא למימר דאית ביה משום הקריבהו נא לפחתך ופסול אף ביום השני. עכ"ל. נראה מדבריו דאית חשש "הקריבהו" בלולב יבש. וכן הזכירו זה בספר ההשלמה, ורבינו יהונתן מלוניל (שם), ובספר המנוחה על הרמב"ם (פ"ח מהלכות לולב).

אך הרמב"ן במלחמותיו (שם) השיג ע"ז: והפירוש שפירש בו בעל המאור ז"ל דאית ביה משום הקריבהו נא לפחתך, שבוש הוא ואינה בגמרא. דהא אנן "בעינן הדר וליכא" קאמרינן וכו'. [וע' בספרי פרי עץ הדר (הלכות הדס עמוד פו) שכתבתי ליישב דברי הרז"ה].

ובאמת באתרוג שנקבוהו עכברים, איכא תרי לישני בגמרא (סוכה לו:), אכן דעת הראשונים להקל בדבר (מיו"ט שני ואילך). ומבואר בב"י (סימן תרמט) דכן דעת הרי"ף הרא"ש והרמב"ם. וכן סתימת השו"ע (בסימן תרמט).

דין "הקריבהו" איננו ב'מצוות' רק ב'קרבנות'

י. ומן האמור נראה לחדש לדעת רוב הפוסקים ומכללם הג' עמודי הוראה, והתוס', ומרן השו"ע, שאין פיסול של מאיס מצד "הקריבהו" אלא לענין "קרבנות" כמו האופנים שזכרו בתלמוד במנחות (סט.). וסוכה (מח: נ). ושאר דוכתי הנ"ל. אבל ב"מצוות" אין שייך לפסול. דאל"כ למה לא פסלו באתרוג שנקבוהו עכברים. ולפי"ז ב"שמן עיטרן שאין ריחו טוב" אין לפוסלו מצד הקריבהו, לנר 'חנוכה',

(ושאני ל'נרות שבת' כי שמא יניחנו ויצא וכמ"ש בתלמוד שבת כה: כנ"ל). ומה שבתוספות (חולין ג.) משמע דסכין מכוערת אין לשחוט בה. י"ל דזהו ב"שחיטת קדשים" ולא בשל "חולין". ומצאתי בשו"ת הרשב"ש (סי' ססז) שהשואל היה דעתו כן דרך בקרבן שייך הקריבהו נא וכו'. ע"ש. ואין לומר דהמצות היא כהקדשים.

בקמה ל'מצה' אי שייך לדין 'הקריבהו'

יא. ועוד ראיה ממה שכתב הטור (סימן תסו) ששק קמח שישבו עליו תרנגולים ונתלחלח מצואתם, אינו מחמיץ. מיהו ירקד הבצק לחוץ, והשאר מותר. וכ"כ הרא"ש. ומקור דברים אלו מספר הרוקח (סימן רצ). וביאר הבי"ח שם מ"ש "ירקד לחוץ" לאו משום חימוץ אלא משום מאיסותא וכו' דעובר על "בל תשקצו". הרי דלא שייך לאסור משום הקרבהו. אמנם הטו"ז (שם ס"ק ד) כתב דהטעם שירקד לחוץ משום הקריבהו. והוכיח זאת, שהרי הרוקח (סימן רצ) הביא על זה ההיא דמנחות (ט.ט). שעורים שנמצאו בגללי בהמה וכו' אי למנחות הקריבהו לפחתך ואינו אסור משום חימוץ. עכ"ד. הרי לדעת הטו"ז איכא "הקריבהו" בענין מצה של "מצוה". אכן נראה דזהו לשיטת האוסרים "באתרוג שנקבוהו עכברים", אבל לשיטת המתירים, גם כאן שרי. כי מאי שנא. ואכמ"ל. ומה שהרוקח הביא ההיא דמנחות (דף ט.ט). אי למנחות הקריבהו לפחתך וכו'. י"ל דלאו לראיה שיש משום הקריבהו אלא לראיה שאין משום חימוץ. וכן משמע מלשונו. ע"ש. אי נמי סבר כוותיה ולא מטעמיה. ועוד מצאתי שהפרי חדש (סימן תסו) פירש דהא דכתב הרוקח ד"ירקד בחוץ" משום דיש לה דין מי פירות ועם מים ממהרים להחמיץ ודלא כהב"ח וכו'. עכ"ד.

במצוות של 'אכילה' גם בהם שייך 'הקריבהו'

יב. אכן, הלא הלכה ברורה בדינינו לגבי "קידוש היום" דאיכא משום "הקריבהו" כגון יין מגולה ויין שריחו רע. וכ"פ כל הפוסקים. הרי דגם לגבי "מצוות" איכא. ולא רק בקרבנות וקדשים. ולכן י"ל באופן אחר קצת, דשאני התם ב"דבר מאכל ומשתה" דשייך שפיר לומר "הקריבהו לפחתך הירצך" וכו', וזה שייך גם במצוות. אבל מצות שאין בהן שייכות האכילה כגון הדלקת נרות, או שחיטה, אין חשש הקריבהו. ומה שבקמח של מצה אין שייך כמו שכתבנו למעלה אע"פ שהוא דבר אכילה. י"ל דאינו מאוס כל כך מה שנתלחלח השק מבחוץ מצואת התרנגולים, דהא הרוב לא נתלחלח. ועוד, דאינו ניכר כל כך. משא"כ יין מגולה שכולו נאסר, וכן ירחו רע' כולו כר. וע' במשנ"ב (סימן תסו ס"ק כז) גבי חיטים שבגללי בהמה. משמע דמותר למצה. וי"ל.

שמן של 'בית הכנסת' שנפל בו דבר המאוס

יג. והנה הרא"ש בחולין (פרק גיד הנשה סימן לה) כתב: "ונשאל לגאון על עכבר

הדלקה בשמן שאינו ראוי לאכילה

שנפל לשמן של בית הכנסת. ואמר, אם השרץ נימוח בשמן משערינן ליה בשישים בשמן רותח ומותר באכילה ואין צריך לומר להדלקה. ואם צונן הוא מעבירו במסנתת ושרי אפילו באכילה ולא בעי שישים. ולגבי נרות של בית הכנסת אם הוא מאוס אסור בהדלקה משום שנאמר הקריבהו נא לפחתך. עכ"ל. וכ"כ הר"ן בפ' גיד הנשה (דף לו: בספר). וכ"כ רבינו ירוחם הובא בב"י א"ח (ססי' קנד), וגם בב"י יו"ד (סימן קד). וז"ל השו"ע (א"ח סימן קנד): "עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת, אם הוא מאוס אסור להדליקו בבית הכנסת". עכ"ל. וכ"ה בהגהת רמ"א (יו"ד סימן קד). והקשה בספר כפות תמרים (סוכה לו:): וז"ל: ומיהו קשה לי איך החליטו הפוסקים להכשיר "אתרוג שאכלוהו עכברים". והלא "בשמן של בית הכנסת שנפל עכבר" כתבו הפוסקים א"ח סימן קנד וביו"ד סימן קד בשם גאון דאסור להדליקו אם הוא מאוס. איברא דגם כאן כתב הב"י סימן תרמט דבעל הלכות גדולות פוסל בנקבוהו עכברים. יע"ש. ומיהו אפשר לחלק דאפילו מאן דמכשר באתרוג שנקבוהו עכברים, אסור להדליק בבית הכנסת שמן שנימוח בו עכבר דמאיס טפי. עכ"ל. וע"ע בחידושי חתם סופר (סוכה שם). אולם מ"ש הכפ"ת דמייירי שהוא 'נימוח' בו, לכאורה לאו דוקא נימוח. וע' בשו"ת הרשב"ש (סימן שסז) ובב"י יו"ד (סימן קד). והנה חזינן דגם בענין "מצוות" שאינם לאכילה איכא משום הקריבהו, וזה כנגד מה שאמרו למעלה. וע' להלן.

בית הכנסת דומה למקדש

יד. אולם הנה לכאורה אפשר עוד ליישב קושייתו. ויתישב ג"כ לדרכינו לנכון בס"ד. וזאת ע"פ מה שכתבנו לעיל דרק לענין "קדשים ומזבח" איכא חומרת הקריבהו וכו'. משא"כ לענין "מצוות" מותר כמו באתרוג דנקבוהו עכברים דשרי, אא"כ הוא ענין של אכילה שאז איכא חומרת הקריבהו כמו ביין של קידוש. ועכ"ז הנה "נר בית הכנסת" יש לומר דהוה ליה כענין של "מזבח ומקדש". וראיה מדברי התוספות (ב"ב ח.). ושו"ר כעין דברינו בשו"ת חלקת יואב (ח"א סימן לב) דספר תורה ובית הכנסת, דמי למקדש וחמירי. משא"כ במצוה אחרת. ע"ש. וע' בשו"ע הלכות חנוכה (סימן תרעא ס"ז) ש"ב בית הכנסת מניחין בכותל כנרות המנורה".

ולפי דרכנו למדנו בעזר האל, דדוקא גבי "נר של בית הכנסת" איכא חומרא דהקריבהו, מטעם דהוי ליה כשל מקדש וכנ"ל. משא"כ ב"נר של שבת" ו"הבדלה" ו"חנוכה" ו"תלמוד תורה". וע' שו"ע סימן תרעד (סעיף ב). ולא קשיא.

הדלקת 'נרות חנוכה' ו'נר שבת' בשמן מאוס

טו. אך הפרי מגדים (סימן קנד באשל אברהם ס"ק יט) כתב: ויראה דלכל נר מצוה, "נר חנוכה" ו"נר שבת" וכדומה, אסור אם הוא מאוס. עכ"ל. כלומר ולא

דוקא של "בית הכנסת". גם בהלכות חנוכה (סימן תרעג באשל אברהם אות א) כתב: "עיינן סימן קנד עכבר בשמן, מאוס הוא". עכ"ל. וע"ע בדבריו בהלכות בית הכנסת (סימן קנד במשבצות אות י) דנר שבת ונר חנוכה ויארציית אם מאוס אסור, אא"כ אינו מאוס לדידיה אע"ג דמאוס לאחריני. [וע' בשדי חמד מערכת חנוכה אות ד עמוד 194 ובכללים (מע' ה אות קי. עמוד 84) ושם בפאת השדה (מע' ה סי טז עמוד 301)]. וכ"כ לאיסור במשנ"ב בהלכות חנוכה (סימן תרעג ס"ק ג) בזה"ל: "אם נמצא עכבר בשמן, מאוס הוא ואסור לנר חנוכה". עכ"ל. ומצאתי תנא דמסייע ליה להפמ"ג, הוא מהרש"ל בספר ים של שלמה (מסכת חולין פ"ז סימן מח). ובספר דרכי תשובה (יו"ד סימן קד אות ל והלאה) הזכיר דברי הפמ"ג ושאר אחרונים.

אכן י"ל דהיש"ש אזיל כדעת המחמירים ב"נקבוהו עכברים לאתרוג" דפסול, וגם הפמ"ג אזיל בשיטה זו כדעת רבן של האשכנזים הלא הוא הרמ"א (בא"ח סי' תרמט). ועוד דהפרי מגדים נמי נראה דלא פסיקא ליה כל כך לאסור. כד נדייק בדבריו (בסימן קנד באשל). שהרי כתב "ויראה" דלכל נר מצוה וכו'. מלשון "ויראה" דמשמע דלא פסיקא ליה. והמשנ"ב עצמו בהלכות בית הכנסת (סימן קנד ס"ק נ) דקדק וכתב בזה"ל: "בפרי מגדים מצדד דה"ה לשאר הדלקה של מצוה כגון נר שבת וחנוכה אסור אם הוא מאוס לו". עכ"ל. הרי נקט "מצדד". והפמ"ג ג"כ (בסימן תרעג) הנזכר רק הראה מקום וציינן לסימן קנד, שי"ל שאין כונתו אלא לומר דמצינו ד'מאוס', ולא החליט. וקצת קשה על המשנ"ב (בסימן תרעג) שהחליט לאסור בזה משמו. והלא רק אצדודי מצדד. ותראה עוד שהפרי מגדים (סימן קנד במשבצות זהב) עשה הפרש בין מדליק בביתו ובין מדליק בבית הכנסת, כאשר אינו מאוס לדידיה רק לאחריני. ע"ש. הרי דקיל טפי בשאר נרות מצוה.

שמן שהונח תחת המיטה וישנו עליה

טז. ולדרכנו בס"ד יש לומר ד"שמן שהונח תחת המיטה", אין לאסור להדליקו לנ"ח ונר שבת לפי שאין בהן ענין הקריבהו וגו'. כי אע"פ שנחלקו הפוסקים באוכלים ומשקין שהונחו תחת המיטה, [וע' בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סימן ט-י)], מ"מ לענין "מצוה" ליכא משום הקריבהו וגו' כמ"ש לעיל.

יז. אולם הגאון רבנו יוסף חיים בספר בן איש חי (פ' וישב אות יב) כתב: שמן זית מצוה מן המובחר. ואם הניח השמן תחת המיטה לא ידליקו בו נר חנוכה ולא נר שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המיטה, וכיון דנמאס לאכילה, נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך. אבל אם השמן הוא מר דאינו בר אכילה אינה שורה עליו רוח רעה ושרי. עכ"ל. והביאו להלכה בכה"ח (סימן תרעג אות יא). וכ"כ עוד בבן איש חי (ש"ב פרשת נח אות יז). ומטי משמיה דשו"ת תורה לשמה והוא לפנינו בסימן קח. ולא ראיתי שבספר כף החיים בהלכות שבת (סימן

הדלקה בשמן שאינו ראוי לאכילה

רסד) יזכיר הלכה זו. [וכתב בשו"ת רב פעלים ח"ב (יו"ד סימן יב) דכמו שיש רוח' תחת המיטה, כן יש חיצונים תחת ה'שולחן' שאוכל עליו פת]. וכל זה הולך עפ"י מה שכתב השו"ע (א"ח סימן קנד) "ששמן שנפל בו עכבר" אם הוא מאוס נפסל להדלקה מטעם הקריבהו (והובא בבן איש חי פרשת ויקרא אות טו לגבי בית הכנסת. ועוד בשנה שניה פרשת נח אות יז, לגבי נרות שבת). וכדעת הפוסקים שסוברין שכאשר נאסר לאכילה נפסל להדלקה של מצוה. ע"ש במג"א ובספר מר וקציעה.

אכן לכאורה היה מקום לחלק, דדוקא היכא שנאסר השמן לאכילה "מצד הדין" כהיא דעכבר. אבל אם לא נאסר אלא מצד רוח רעה שהוא מצד "סגולתו", לא. כי אע"פ שאסור באכילה, זהו באכילה ממש ולא להדלקה. ודוחק. ועוד הלא יש סוברים דלא נאסר לאכילה בדיעבד אע"פ שהיה תחת המיטה. וכ"ד הרב שבות יעקב ועוד. וכמ"ש בכה"ח יו"ד (סימן קטז אות מד) ובשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סימן ט). וגם לאוסרים אותו לאכילה. הלא י"ל דליכא במצות משום הקריבהו, וכדמוכח מההיא דאתרוג שנקבוהו עכברים. ושאיני שמן שנפל בו עכבר דמאיס טפי וכמ"ש בכפות תמרים. וכן משמע הכי להקל לפי תירוץ הראשון של התוספות בחולין (דף ג.). וע"ע בספר פסקי תשובות (סי' תרעג עמוד תפג, ובהערות). ועוד יותר יש להתפלג על מה שכתב אור עינינו הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סימן קח): שאם הניח מים תחת המיטה, אין ראוי להניח אותם המים בעשישות של נר שבת ויו"ט להגביה השמן. עכ"ד. וע"ע שם (סימן קפו) אודות להגביה השמן. וע"ע שם (סימן קפו) אודות להגביה שמן בדבר שאסור בהנאה. וע"ש עוד (סימן קפה).

מ"משקה ישראל" ו"מן המותר לפיך"

יט. ודע, כי אין לפקפק להשתמש בדבר מצוה שנאסר באכילה מאיזה סיבה, גם מצד "משקה ישראל" - מן המותר לישראל, כמ"ש בתלמוד (פסחים מח. ומנחות ה. ו. ועוד). חדא, דכתבו התוספות בחולין (דף קמ.). דלפעמים מותר, כגון אם היתה לו שעת הכושר. ע"ש. ועוד, דכל האי דמשקה ישראל דדרשינן "מן המותר לישראל", היינו רק לקרבנות. [ושור' בחזון עובדיה (חנוכה עמ' פט) שדן בכלל הזה ד"מן המותר לפיך וכו'].

מוסקנת דין שמן המשוק "למאור"

כ. ושמעתי שגדול אחד שליט"א הורה שאין להדליק לנר חנוכה שמן זית הנמכר "למאור ולא לאכילה" מטעם הנ"ל, ושכן משמע מספר הבן איש חי. ע"כ שמעתי. ואני אומר, דאדרבא מדברי הבן איש חי נראה שמותר. שהרי כתב (בפרשת וישב אות יב. ובש"ב פרשת נח אות יז) ששמן מר ד'אינו ראוי אכילה' (אע"פ שהונח תחת המיטה) מותר להדליקו לחנוכה כיון שאינו בר אכילה. א"כ גם שמן "למאור ולא לאכילה" מותר בהדלקה כי מה הפרש. ואדרבא כל שכן הוא להתיר בשמן למאור

הנ"ל שהוא ראוי לבני אדם לאכילה. ומיהו י"ל דשמן "מר" שנתכוין הבן איש חי שאני, יען דמותר "לפי ההלכה" לאוכלו. משא"כ שמן ל"מאור" המיועד להדלקה אבל לא לאכילה כי ה'חומציות' שבו מזיקות, וא"כ איכא איסור מ"צד הדין" לאוכלו משום "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". (ע' רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יא. וביו"ד סימן קטז. ובחור"מ סימן תכז ס"ט. וע"ע בברכות לב:). וכיוצא בו אסור ב"יין מגולה" שיש בו סכנה, כמ"ש בסימן רעב שאין לקדש עליו. אכן כל זה אינו, כי הרי אמרו חז"ל (ברכות לה:): ש"שמן זית אזוקי מזיק". ואעפ"כ כשר להדליק בו. אלא על כרחך כיון שאם אוכל ממנו מעט ולפרקים, אינו מזיק. וכן באוכלו ע"י 'אניגרון' כמ"ש בברכות (לה: לו.). וע' בטור ושו"ע או"ח (סימן רב). לכן מדליקין בו כמו כן י"ל בשמן "למאור" הנ"ל המשווק "שלא לאכילה". ודוקא שמן שנפל בו עכבר דגם "מאיס", לכך אין מדליקין בו לחנוכה (לפי שיטת האחרונים). וכן כמו "יין שריחו רע" כמ"ש בשו"ע (סימן רעב) שאין לקדש עליו. וע"ע בשדי חמד (מע' ב אות קי ד"ה ובספר עמודי). משא"כ בשמן שאינו מיועד לאכילה דלא מאיס. ומצאנו שהפמ"ג (א"ח סי' קנד באשל ובמשבצות) דן להתיר להדליק בשמן אם אינו מאוס לדידה, רק מאוס לאחרני, והובא באחרונים ובשדי חמד (מע' ב' בפאת השדה עמוד 301 סימן טו. ובמערכת חנוכה סי' ד, 195. ע"ש). וא"כ ה"נ בנ"ד. ועוד יש להקל בנ"ד עפ"י מ"ש בפתח הדביר (סי' רסד) שדבר שמצד טבעו כך הוא, אין בו משום הקריבהו. הוב"ד בספר שדי חמד (מערכת ב אות קי. עמוד 83). ע"ש. אכן בשדי חמד דחאו שם לנכון.

הסיכומים להלכה בעזה"י

כל הנרות כשרין להדלקת "נרות חנוכה", הן שעוה, או פראפין, או שמן צמחי (כגון אגוזים, סוייה, קנולה).

מצוה מן המובחר להדליק ב"שמן זית" אמיתי, כענין שהיו מדליקין בבית המקדש.

שמן זית שטעמו "מר", מותר להדליק בו.

שמן זית שהוא מאוס מאיזה סיבה, אין להדליק בו.

שמן זית שהונח תחת המיטה, יש להקל להדליק בו.

וכן שמן שעמד מגולה הרבה זמן, כשר להדליק בו.

שמן זית המשווק לצרכנים תחת השם "למאור ולא לאכילה", כשר להדליק בו.

אור חדש האיר וזרה!

הופיע! הספר

אור שמה

אוצר ימי החנוכה

- ⊗ הלכות והנהגות לימי החנוכה
- ⊗ חידושי הרמב"ם הלכות חנוכה
- ⊗ חידושי הלכה, אגדה ופרד"ס
- ⊗ ביאור "שער הכונות" להאריז"ל
- ⊗ סדר הדלקה המפואר
- ⊗ תפילות לחנוכה

מאת הגאון רבי אלעזר זאב רז שליט"א,
מח"ס שו"ת "מציון אורה", "פרי עץ הדר" ושאר ספרים

הפצה ראשית: ספרגורף

052-764-7844 / 058-445-6041

תפילה לחנוכה

מיוסדת על פי סגולות ימי החנוכה כפי המבואר בספרים הקדושים

מאת הגאון רבי אלעזר זאב רז שליט"א

מודים אנחנו לך ה' אלהינו על בליהנסים וכליהנפלאות שעשית עמנו בימים עברו ובימינו לכל אחד מאתנו. ברוך אל ההודאות. תודה לך על שהחייטנו להגיע ל"ימי חגכה" הכלל, ואתה משפיע לנו 'תוספות קדשה והארה' ואורות גדולים וינחל' עדניך משקה לנו. גם אורו של 'משיח' מנוצץ לנו. גם אור התשובה' לעורר הלב אליך. וגם ה'חן' מאתך להמתיק בלדינים מעלינו. ואור התורה' אתה מחונן לנו "כי נר מצוה ותורה אור".

ויהי רצון מלפניך שתתמיד בליהאורות הכלל עלינו. ונזכה להבין בתורה בנגלה ובנסתר, ואור התורה יאיר במחננו ובלבנו ובלבב בליצאצאינו וצאצאי צאצאינו, וצאצאי בליעמך בית ישראל. ותזכה נא אותנו להתמדה בתורה הקדושה תמיד. ותזכנו ללמוד בליהלכות. לשמור לעשות ולקיים. ונזכה לבנים תלמידי חכמים ולחתנים תלמידי חכמים. ויקים בנו "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך, לא ימוש מפיה ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם". אמן. ותלמדנו ללכת בדרךך, כי קטני שכל וקצרי רוח אנו. וכן תתמיד עלינו אור הקדשה והטהרה, ונשוב בתשובה. ותשמרנו במחשבה ודבור ומעשה. ונזכה מעתה לתקון 'הפה והדבור'.

אנא, אל 'טהור עינים מראות רע', עזרנו שנוזכה לקדשה בעינים, ונתגבר מהביט במה שאין צריך להביט. וזכנו נא, להיות עסוקים במצוות הצדקה וחסד, הן בממון, והן במעשה, בטוב לב תמיד. ושפעה עלינו תתמיד. אמן.

ואתה בהודך וברחמך תן רפואה שלמה לכלנו, ותסיר נא מגופנו בליחלי הנגלה והנסתר. אמן. ותתמיד בריאותנו. ותחזק לנו חושי הראות, והשמע, והריח, והטעם, והמזוש, עד זקנה ושיבה. "אל תשליכני לעת זקנה בכלות פחי אל תעזבני". וביטל ואבד וסלק בליאויבנו ושונאינו וכלמבקשי רעתנו, ותהיה ידיו על העליונה כל הימים. וחננו השקט ונחת ושלום בליהימים. אמן בן יהי רצון.

ויהי רצון שתפקוד בזכרון טוב בליחשוכי בנים, ותפקדם בבנים ובבנות בריאים ושלמים בגוף ובנפש. אמן.

ויהי רצון מלפניך, שנוזכה לקיים כלמצותיך בשמחה. ולמוד תורתך יהא בשמחה. ונזכה להיות בשמחה תמיד. ותשפיע נא לנו עשירות, ולטובתינו. וזכנו לארץ ימים ושנים. וזכנו ללמוד הרבה תורה, וללמוד לשמה, ונזכה ללמדה, אמן. וכשם שגלית 'סודות התורה למשה' בזמן הזה, בן תגלה לנו סודותיך לפי שרש נשמתנו, אמן. ויהי נא עת רצון לפניך לעורר האהבה להביא לנו בגלוי את 'משיח צדקנו'. אנא ה' זכנו להודות לך תמיד בליהימים. "הדו לה' כי טוב כי לעולם חסדו".